

בְּקֶרֶת סְפָרִים

הַיְהוּדִי זֵיס

לִיוֹן פּוֹיכְטוֹנְגֵר. הַיְהוּדִי זֵיס. רוֹמֵן. תְּרַגְמָן מִגֵּרְמָנִית
מִ. אֲבִי-שְׂאוֹל. סִפְרִית «שְׁטִיבֶל». תְּלֵ-אֲבִיב. תְּרַפ־ט. א.
רוֹמֵן זֶה הִקְנָה שֵׁם גָּדוֹל לְמַחְבְּרוֹ, תְּרַגְמוֹהוּ לְשִׁפּוֹת שׁוֹנוֹת, וְהַבְּקוֹרֶת,
כִּיחֹד הָאֲנְגְלִית, לֹא פִסְקָה מִסֵּפֶר בְּשִׁבְחוֹ. וּפּוֹיכְטוֹנְגֵר הִיָּה בְּכַת אַחַת לְאַחַד
הַרוֹמְנִיסְטִים הַמְּפֹרְסָמִים, שֶׁהִתְחִיל מִתְחַרָּה בִיעֶקֶב וְסְרַמֵּן, וְאִפְּלוּ בְּתוֹמַס מֵן
וּבְשֵׂאֵר הַמְּסֻפָּרִים הַגְּדוֹלִים שֶׁל גֵּרְמָנִיָּה. אוֹלֵם הַתְּקוּוֹת אֲשֶׁר תְּלוּ בּוֹ לֹא
נִתְאַמְתּוּ. סְפּוֹרִיו, שֶׁבָּאוּ אַחֲרַי «הַיְהוּדִי זֵיס» נִפְּלוּ מִמֶּנּוּ גַם בְּתַכְנֵם, גַּם
בְּצוֹרְתָם וּבְכַח-הַמְּשִׁיכָה אֲשֶׁר בָּהֶם. דָּבָר זֶה מִלְּמַדְנוּ הַרְבֵּה. רוֹמְנִים מְסוּג זֶה
אֲשֶׁר לֹא הִכְשָׁרוֹן הַפְּנִימִי, הָעִצְמִי וְהַמְּקוֹרִי בְּלִבָּד הוּא הַמְּנִיעַ אֶתְּמֵם, אֲלֵא
יְכוֹלֵת טְכְנִית רַבָּה מוֹלְדָתָם, — תְּלוּיִים בְּהַחֲלֵט בְּנוֹשָׂאִם. אִם עֲלֵה בִידֵי הַסּוֹפֵר
לְהַעֲלוֹת בַּחֲכָה נוֹשָׂא מַעֲנִין — מוֹסֵב; וְאִם לֹא, הִרִי הוּא בְּמַדָּה יְדוּעַ אוֹבֵד-
עֲצוֹת, כִּי כַחַו הוּא רֵק לְעַבְדֵי, לְהַחִיּוֹת, לְבַנּוֹת אֶת הַחוֹמֵר אֲשֶׁר לְפָנָיו.
קֶשֶׁה מְאֹד לְפַרֵט אֶת מֵהֶלֶךְ הַמְּאֹרְעוֹת שֶׁבְּסִפְרֵי הַזֶּה. לֹא מִשּׁוֹם שֶׁהוּא

נִפְשִׁי וּפְנִימִי בְּיֹתֵר וְהוּא חֹסֵר פְּבוּלָה וּסְפּוֹרֵת-הַמַּעֲשֵׂה. אֲדַרְבֵּה «הַיְהוּדִי זֵיס»
מִלֵּא וּגְדוּשׁ הוּי מְמַשִּׁי וְהַשְׁתַּלְשְׁלוֹת מְקָרִים קְשׁוּרִים וּמְלוֹכְדִים יָחַד בְּאוֹפֵן
הַגִּיּוּנִי. אֲלֵא שְׁמִקְרִים אֱלֹה מְרוּבִים וּמְסוּבָכִים וְלֹא עַל-נִקְלָה הֵם נִיתְּנִים
לְסָפּוֹם. הַרוֹמֵן מִתְחַלֵּק מִצַּד תְּכַנּוּ לְשׁוֹנֵי חֲלָקִים. הָאֶחָד מִתְאַר אֶת הַרְבֵּי מִי
אֶת הוּי הַתְּקוּפָה. עוֹבֵרֵת לְפָנֶיךָ חֲצָרוֹ שֶׁל הַהֲרָצוּג הַווִירְטִימְבוּרְגִי עַל כָּל
אַנְלֵתָהּ הוֹלְלוֹתָהּ הַפְּקֻרוֹתָהּ, זְמַתָּהּ רִדִּיפְתָה אַחֲרֵי הַכְּבוֹד, קְלוֹת-דַּעְתָּהּ, דְּבוֹתֵיהָ
הָאִינְטֵרִיגוֹת שֶׁבָּהּ, הַשְּׁלֹטוֹן הַקְּפֵרִיזִי שֶׁל בַּעֲלֵיהָ; עוֹבֵרֵת גַּם הָאֶרֶץ עֲצֻמָּה
תְּנַאֲי קִיּוּמָהּ, יְסוּדוֹתֶיהָ הַכְּלִכְלִיִּים, מְנַהֲגֵי תוֹשְׁבֵיהָ, מְלַכּוּשֵׁיהֶם, מְאֻכְלֵיהֶם
מְשַׁלְחֵיהֶם. וּבְשׁוֹנֵי אַתְּהָ מוֹצֵא אֶת הַפְּרִטִים, אֲנָשִׁים וְנָשִׁים, כָּל אֶחָד אֶפְּיוֹ
מְחוֹטֵב וְקוּי-פָּנָיו בּוֹלְטִים. הֵם עוֹמְדִים אֶחָד מוֹל רַעְהוּ, וְצֵל הָאֶחָד כְּאִילוֹ
מְבַלֵּט אֶת רִשְׁמֵי פְרָצוֹפוֹ שֶׁל רַעְהוּ. הֵנָּה הַהֲרָצוּג עֲצֻמוֹ, זֶה בַּעֲלֵ-הַבְּשָׂר,
הַכְּפּוֹת לְגוֹפוֹ וְלַתְּאוּחוֹתָיו, הַמְּאָמֵן מִתּוֹךְ תְּמִימוֹת הַמְּגִיעָה עַד סְכָלוֹת, שֶׁהוּא
הַמוֹצֵא וְהַמְּבִיא בְּכָל עֲנִינֵי מְדִינָתוֹ, וְאִינוֹ חָשִׁי שְׂכַדוֹר-מִשְׁחָק, הוּא בִידֵי
הַקְּפֵרִיזִים שֶׁלוֹ וּבִידֵי מְלַחְכֵי-פִנְכָה אֲשֶׁר מְסַבִּיב לוֹ מִמּוֹל עוֹמֵד הַיְהוּדִי

בת פורמט גדול מאד, שנהפכת לאמנות בפני עצמה. הרי היא מגוללת לפנינו חיים מגוונים, מסובכים ועשירים, חודרת אל נפשו של הכלל ושל הפרט, צוללת אל מעמקיה, מנתחת את כל נימיה העדינות והדקות, מגלה את החבוי בין קמטי המח ונוגעת בלי הרף באותו רחש נסתר וחסר-הכרה, שהוא המכריע והמטה לרצונו את דרכי האדם והליכותיו.

התרגום של אבי-שאל מעיד על בעליו, שהוא שליט בשתי השפות, הגרמנית והעברית, וזה אינו דבר שכיח אצלנו. מעיד הוא גם על עבודה רבה, שעבד המתרגם למסור את המקור במלואו. יש בתרגום זה, לפי דעתי, רק שני חסרונות (שהמתרגם יוכל לתקנם על-גנקה בהמשך עבודתו): החסרון האחד: לא עלה בידי אבי-שאל לסגל לעצמו את טמפו הסגנון של פויכטונגר – דוקא טמפו זה, שהוא טפוסי ומקורי אצלו: זה המאמר הקצר והבהיר, המתעבה ומסתבך בכאים אחריו על-ידי גבובם ומחירות תנועתם. המאמרים של פויכטונגר הולכים בסך, עדרים עדרים, יש בהם מתנועתו של הארבה. הם יוצאים בהמון, האחד עולה על השני וכולם יחד נמשכים אל מטרה אחת ובכוון אחד. אצל פויכטונגר משפט רודף משפט, מדביקהו ועובר עליו וממשיך דרכו. יש איפוא כאן ריתמוס עצמי בסגנון. בתרגום – הענינים יגעים במקצת. הרצאתו של אבי-שאל נראית כמרוסקת. החסרון השני בתרגום הוא העדר הקביעות הלשונית. במשפט אחד אתה מוצא מבטאים כמעט-ארכאיים, מעורכים במבטאים מאוחרים, שאינם מתמוזגים יחד, ונובעת מזה איוו ערפילות, שאינה במקור. כי פויכטונגר בהיר ומובן תמיד. (למשל: «בהיכל פרידנטל עמדה לפני הרוזנת אמה, כופתת בשר כבירה מאד, שהסיעה את עצמה בקושי רב. בעלת פנים של אכרה מגושמים, שעינם כעין האדמה, מתחת לשערות שיבה כקרח, נוהגת היא הזקנה, עתיקת הימים, במבטים קשים ותאותניים, כיד רמה את שלטונה על ההיכל והאחווה, מפשיטה עור עבדים ואכרים, חוטפת ממון, טורפת לאטה, בתאוה, לא תדע שבעה»). כמו כן משתמש המתרגם בוו המהפך מעתיד לעבר ללא כל צורך, ואין זה מוסיף חן להרצאתו. יש גם מלים שאינן נכונות (למשל: «סקרו (?) עין פוזלת», או במקום אחר: «כנגד ה ל ע ג ה (?) שבשרשי הדודאים». הלענה הרי היא צמח בפני עצמו (ווערמוט), ולא יתכן להשתמש במלה וו למשמעות של מרירות. או משפט חסר-צורה כזה: «כבר לא היה לו צורך במכירת משהו בכדי שיוכל לקנות את משקהו». האמנם אין דרך יותר פשוטה להביע את הרעיון הגלום במשפט זה?).

ואני חוזר על דברי: אבי-שאל שליט בשתי השפות יחד ובכחו ליתן תרגום טוב מאשר נתן בספר הראשון של «היהודי זיס» אשר לפנינו. יש כאן כל החומר המלולי, המבטא את המקור כמעט במלואו, אלא שחומר זה לעתים קרובות מתבלבל וחסר סדר והגיון.

ש. צ.

זיס. בן דלת-העם, שהתנשא לאט-לאט ומתוך חשבון ודעת ומתוך פכחות עקשנית ועקבית עד השלב העליון של השלטון. ועכשיו על-פיו תפון ממשלת וירטימבורג. היהודי זיס, עם פניו החזרים ועם שפתו העבה והבשרית, אינו חסר-בינה כהרצוג. הוא יודע הכל. הוא כמעט קוטם ומקשף בשכלו. גם הוא כובש את כל המטרוניות אשר מסביבו אבל מגיע הוא לכך, לא כמלכו, בכח השלטון שבא לו מבית-אביו. היהודי הזה, המאוס בעיני אנשי החצר, כובש את לבות הנשים בכחות עצמו. גם זיס הוא עבד כפות לכשרו. גם הוא מוכרח להשתיק את תביעות הבשר בלי הרף. בחדר-משכנו המהודר עוברות כל נשי החצר היפות והכבודות ביותר. אבל זיס יודע יפה את ההבל ואת האפסות שבתענוגות אלה. ההרצוג אינו יודע מאומה. בשבילו ספוק-התאוה הוא מטרה בפני עצמה. ובימי זקנה, לאחר שתש כחו, יקח סממנים לגרות תאותו למען ספקה. אולם זיס אחר הוא. לו יש אשה אחת, בתו היתומה, אותה ילדה מלאה אורה, ספוגה בשמי יהדות של תום ונועם, אותה ילדה המרחפת כאגדה בין דפי הספר – ובשביל ילדה זו יכול זיס לחיות גם חיי נזיר, להתבודד ביערו ולהיות טהור וקדוש. וביום עברה, אם תפול הילדה הנפלאה הזאת, משען חייו של זיס וחלומי קרבן תמימותה וקרבת תאותה הבהמית של חצר וירטימבורג, יעמוד זיס בפרנקפורט ביום הלוייה כאחד המושיעים בישראל ועיני כל העם יהיו נשואות אליו.

בידי פויכטונגר עלה למסור לנו את האופי המיוחד של ערב רב הפיאודליות בסוף ימיו, אכול-הרקב והנוטה לנפול; הרי אנו עומדים כבר בימי לודוויג החמשה-עשר, ואת מקום האלופים בא לקחת שלטון היחיד המרכזי, חצר המלכות. בידי המספר עלה לתאר ברומן שלו את הריקות הגדולה, המבצבצת בכל פנות-החיים בשעת בלבול דעות ורוחות זו די לקרוא את העמודים הראשונים, לעבור את דרך-המלך לאורך קילומטר אחד ולהפגש עם הרצים של חצרות הנסיכים, סטודנטים, נזירים, סוחרים, יהודים-תגרים, מלך פרוסיה, פרוטסטנטים גולים, מוקיונים ומשחקים, יהודים מגורשים, זונות עטופות-משי, ארכי-הגמון בעל-בשר, פרופיסור שגורש מהמת אפיקורסותו מכשפים, מאחזי-עינים, אלכימיסטים – ואתה בתוך-חוכם של חיי-אנדרלמוסיה אלה והנחתם מקיפה אותך מכל צד כמים אדירים.

ויש כאן טפוסי נשים שונים. הרוזנת הערומה והאינטריגנטית, שההרצוג שבוי בזרועותיה. אשת ההרצוג העדינה והפקיחה, הנושאת על צוארה את הקמיע אשר נתן לה היהודי זיס. פויכטונגר הוא פורטרטיסט מוכשר מאד. מתאר הוא את הנשים ביד חרצה – את קמטי הרגשותיהן, תחבולותיהן, ערמתן, אהבתן ומאוייהן, נקמתן וכחשן ומעלן. אותן הנשים המשנות את טעמן לפי שנוי המצבים: בהכנסן אל חדר-משכנו של זיס בימי גדולתו ובהכנסן שמה לאחר נפילהו, ובשעה שהן מלוות את זיס אל גרדמוי. תמונה רחבה זו, מיתתו של זיס והנשים המקיפות את תליתו, מצאתי רק אצל סטינדל. בשעה שגבורו נתן את ראשו תחת מאכלת הגיליוטינה והגברת די לה מול היא בתוך קהל הנאספים עליו. החסרון בתיאורו של פויכטונגר הוא רק זה, שסטינדל קדם לו.

בזמן האחרון התחילו להתיחס מתוך קרירות של חשד לרומנים ההיסטוריים הגדולים והרחבים האלה, שרית ארכיאות נודף מהם יותר פדי-נראה סוף-סוף כל המעושה והשטחי שבטרילוגיות האלה, והן נעשו למעמסה. נוכחו לדעת, כי יש לפעמים בספור קטן של מאתים שורה יותר ענין ושאר-רוח מאשר ברומן רחב-ידיים. בן אלטי עמודים. אדרבה, דוקא יריעה גדולה זו כאילו מקלה את הכתיבה ועושה אותה למלאכה. גם פויכטונגר שייך לסוג מספרים זה. הוא אחד הפועלים המומחים והמוכשרים ביותר בתעשיית הרומנים. הוא נגש אל תכנו מזוין בכל ידיעת הדברים. הוא יודע, מה צריכים להיות גבוריו. הרי הם לפניכם לכל סוגיהם: הנוכל, התמים, השליט, החכם, גם אלה העשויים תערוכות של חכמה וערמה, של יושר ורשע, של תמימות וציניזם, של זוהמה וטהר-לב, של אידיאליזם ואהבת-בצע, של גבורה ומורכ-לב, של שלטון הרצון והגורל גם יחד. אולם לשבחו של פויכטונגר צריך לאמר, כי בתקופת שלטונה של תעשיית הרומנים הוא האלוף לראשה. והי באמת שלמות עליונה של ניקה.